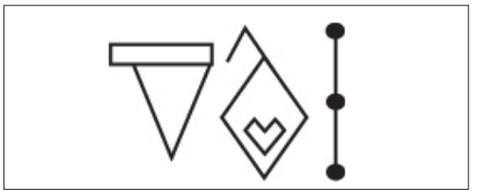

تصویر ۱۲: واژه عیلامی /zemt/ نگاشته‌شده با خط عیلامی خطی ze-m-t (از چپ به راست خوانده می‌شود؛ تصویر از فرانسوا دوسه)

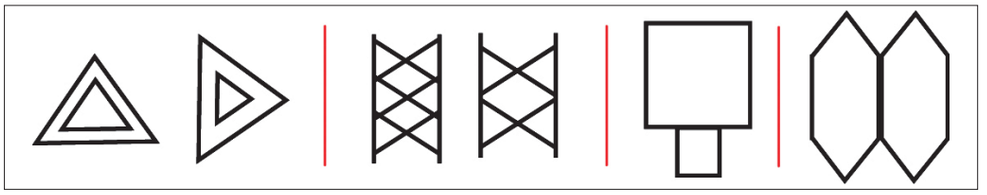

تصویر ۱۳: تنوع گرافیکی چهار نشانه نادر عیلامی خطی که هنوز رمزگشایی نشده‌اند (تصویر از فرانسوا دوسه)

شـده؛ زبانی که به گفته ایشان، یادگیری آن بسیار دشوار بود، نه عربی، نه فارسی، نه سریانی و نه عبری بود. با این اوصاف، آگاهی ما از واژگان و دسـتورزبان این زبان مرده و ظاهرا منفرد، بسـیار محدود اسـت. ما هم‌اکنـون قـادر به خواندن متـون این زبان (به هـر دو خط میخی و خط عیلامی خطی) هسـتیم، اما هنوز با مشکلاتی نظیر مشکلات زبان اِتروسـکی (در ایتالیـا) در زمینه ترجمه و فهم متون مواجه هسـتیم. یـک بازیابی زبانی واقعی، تنها از طریق دسـتیابی بـه متون چندزبانه ممکن خواهد بود (متنی به زبان عیلامی که به چند زبان شناخته‌شده دیگر نیز ترجمه شده باشد). در این راستا، کتیبه‌های سلطنتی سه‌زبانه هخامنشـی از سده ششم تا چهارم پیش از میلاد (به زبان‌های فارسی باسـتان، اَکَدی و عیلامی) همچنان سـنگ‌بنای اصلی ما در فهم زبان عیلامـی از طریق مقایسـه آن با زبان‌های شناخته‌شـده‌تری همچون فارسـی باستان (از خانواده هند و اروپایی) و اَکَدی (از خانواده سامی) است.

بااین‌حال، رمزگشـایی خط عیلامی خطی جزئیات جدید بسیاری را درباره زبان عیلامی آشکار کرد؛ به‌ویژه درباره واج‌شناسی آن که تاکنون تنها به صورت «مبهم» در پشـت «پرده خط میخی» قرار داشـت. در ادامه واژه «سَروَر» یا «پادشاه» را مثال می‌زنیم که در متون خط میخی به صورت te-im-ti، si-im-ti یا še-im-ti آمده، ولی در متون عیلامی خطی ze-m-t نوشـته شده اسـت و به احتمال بسـیار زیاد /zemt/ /tzemt/، /tsemt/ یا /θemt/ تلفظ می‌شود (تصویر ۲۱).

چرا این واژه عیلامی در خط میخی te-im-ti، si-im-ti یا še-im-ti نوشته می‌شد؟ نخسـت اینکه هیچ نشانه‌ای در خط میخی برای ثبت هجـای /ze/ وجود نـدارد و به همین دلیـل کاتبان میان شـبیه‌ترین نشـانه‌هایی که در دسـترس بود (te، si یا še)، تردید داشـتند. دومین دلیل اینکه در خط میخی نشـانه‌ای بـرای همخوان‌ها وجود ندارد و به همین دلیل کاتبان می‌بایسـت واج‌های /m/ و /t/ را با نشـانه‌های هجایی بنویسـند تا به واسطه یک «واکه سـاختگی» dummy vowel فهمیده شود؛ مانند m[i] و t[i].

تا پیش از رمزگشـایی خط عیلامی خطـی، واژه عیلامی که معنی «سَـروَر» یا «پادشاه» را بدهد از واژه /temti/ استنباط می‌کردیم. اکنون می‌دانیم که /zemt/ به تلفظ اصلی بسـیار نزدیک‌تر اسـت. به همین ترتیب نتایج رمزگشـایی باید برای همه خوانش‌هـای زبان عیلامی بر اسـاس خط میخی اعمال شود تا آنها را تصحیح کرده و دید دقیق‌تری از زبان عیلامی به دست آورد.

۳- نحوه عملکرد خط عیلامی خطی

تمامی سیسـتم‌های نگارشـی کـه تا به حـال ایجاد شـده‌اند، یا اطلاعات آوایی، صداهای تلفظ‌شده در زبان را ثبت می‌کنند یا اطلاعات غیرآوایی را کـه اغلب به‌عنوان «واژه‌نگاری» نام‌گذاری می‌شـود. این دو اصل را می‌توان به وسـیله مثالی واضح‌تر توضیح داد: $1000 یک نوشته واژه‌نگاری اسـت، حال آنکه one thousand dollars (در زبان انگلیسـی با الفبای لاتین)، mille dollars (در زبان فرانسوی با الفبای لاتیـن) و «هزار دلار» (به زبان فارسـی با الفبای عربی) نوشـته‌هایی آوایـی یا فونتیک هسـتند. نگاره‌های آوایی را می‌توان به دو قسـمت تقسـیم کرد: نشانه‌هایی برای هجاها (نوشـتار هجایی که همان خط هجانگار است) و نشانه‌هایی برای کوچک‌ترین واحدهای واج‌شناختی زبان یعنی واج‌ها (نوشـتار واجی که همان الفبا است). از آنجایی که سیستم‌های نگارشـی معمولا ترکیبی هسـتند، نگاره‌های واژه‌نگاری و آوایـی را با هم نشـان می‌دهند (مثـلا هر زمان کـه از اعداد عربی اسـتفاده می‌کنیم، درواقع از نگاره‌های واژه‌نگاری استفاده می‌کنیم). روند تکامل سیسـتم‌های نگارش در جهان را معمولا با توجه به پدیده «آوایی‌سازی» تدریجی می‌سـنجند. کهن‌ترین سیستم‌های نگارش در هزاره سـوم پیش از میلاد، همچون خـط هیروگلیف/هیراتیک مصری

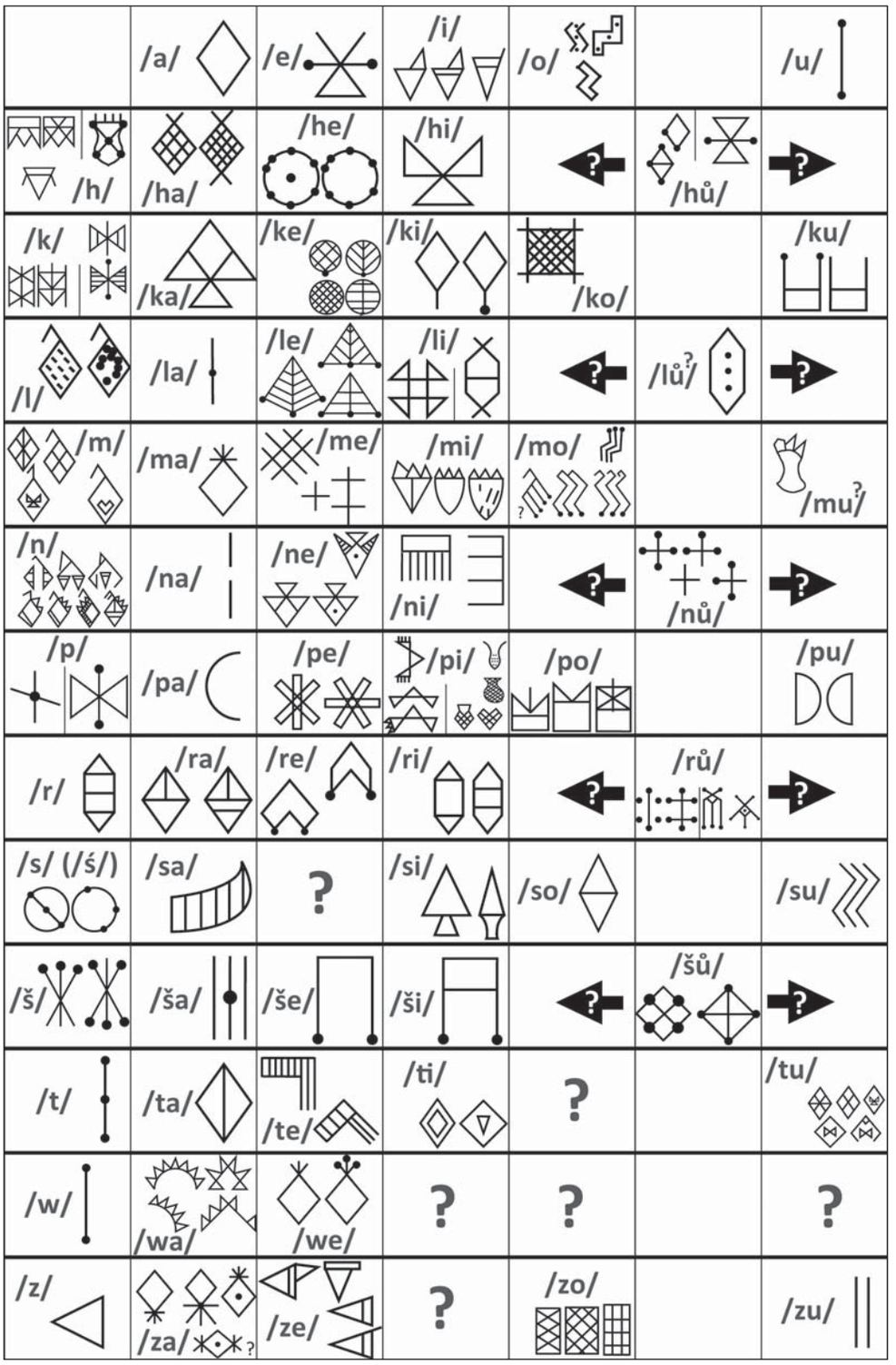

تصویر ۱۴: نمودار پیشنهادی از ارزش‌های آوایی نشانه‌های رمزگشایی‌شده خط عیلامی خطی؛ برای ارزش‌های آوایی /k/، /p/ و /rů/ از نشانه‌های مشابه اما با تفاوت‌های جزئی در طراحی استفاده شده است؛ برای ارزش‌های آوایی /h/، /li/ و /pi/ نشانه‌های هم‌آوا وجود دارد؛ در حالی‌که برای /u/ و /w/ از یک نشانه مشترک استفاده شده است. ارزش واکه نشانه هجایی (=/o/?/šu/~/šo/) /šů/ و (=/ru/~/ro/) /rů/ (?) /nu/~/no/=)، /nů/ (?) /lu/~/lo/=)، /lů?/ (?) /hu/~/ho/=)، /hů/ (?) را هنوز نمی‌توان به‌طور قطع تعیین کرد. هنوز نشانه‌های مربوط به ۹ یا ۱۰ ارزش آوایی از میان ۷۷ ارزش‌های آوایی باید تعیین شود: /se/، /to/، /wi/، /wo/ (هنوز مطمئن نیستیم که /wu/ وجود داشته باشد)، /zi/ و /lo/ یا /no/، /lu/ یا /ro/، /nu/ یا /ru/ و /šo/ یا /šu/ (تصویر از فرانسوا دوسه)